EDİTÖRLER
EDA AVCI | TOLGA AKCAN | DEVRİM ERTÜRK

SELÇUK

BİR UNESCO KENTİNE DİSİPLİNLERARASI BAKIŞ

ÇİZGİ KİTABEVİ

EDİTÖRLER
EDA AVCI | TOLGA AKCAN | DEVRİM ERTÜRK

SELÇUK

BİR UNESCO KENTİNE DİSİPLİNLERARASI BAKIŞ

Katkılarından dolayı Selçuk Ticaret Odası'na teşekkür ederiz.

EDİTÖRLER
EDA AVCI | TOLGA AKCAN | DEVRİM ERTÜRK

SELÇUK

BİR UNESCO KENTİNE DİSİPLİNLERARASI BAKIŞ

ÇİZGİ
KİTABEVİ

Çizgi Kitabevi Yayınları: 1148
Araştırma İnceleme

Genel Yayın Yönetmeni
Mahmut Arlı

©Çizgi Kitabevi
Aralık 2020

ISBN: 978-605-196-520-8
Yayıncı Sertifika No:17536

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI
- Cataloging in Publication Data (CIP) -
Editörler
Eda AVCI | Tolga AKCAN | Devrim ERTÜRK
SELÇUK
Bir Unesco Kentine Disiplinlerarası Bakış

Baskıya Hazırlık: Çizgi Kitabevi Yayınları
Tel: 0332 353 62 65- 66

Baskı: Sebat Ofset
Sertifika No: 46039

ÇİZGİ KİTABEVİ

Sahibiata Mah. | Alemdar Mah.
M. Muzaffer Cad. No:41/1 | Çatalçeşme Sk. No:42/2
Meram/**Konya** | Cağaloğlu/**İstanbul**
(0332) 353 62 65 - 66 | (0212) 514 82 93

www.cizgikitabevi.com
/ cizgikitabevi

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 7

GASTRONOMİ AÇISINDAN SELÇUK 9
Seda GENÇ
Tolga AKCAN

İNANÇLARIN BULUŞTUĞU KENT SELÇUK /EFES 21
Eda AVCI

SELÇUK BÖLGESİ BESLENME KÜLTÜRÜ 37
Nihan GÖĞÜŞ BAĞIŞ

EFES ANTİK KENTİNİN UNESCO DÜNYA MİRASI KALICI LİSTESİNE GİRMESİ SÜRECİNDEKİ ÇALIŞMALAR, BÜTÇELENMESİ ve SONUÇLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ 53
Dahi Zeynel BAKICI

SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM YAKLAŞIMI ile SELÇUK'UN TURİSTİK ÇEKİCİLİKLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ 75
Övünç BARDAKOĞLU

BÜYÜK POTANSİYELİ TAM OLARAK FARKEDİLEMEMİŞ BİR HAVAALANI: SELÇUK/EFES 89
Murat EKİCİ

BELEVİ DEVECİLERİ ve BELEVİ DEVE GÜREŞLERİ 107
Devrim ETÜRK
İrfan YILDIZ

SELÇUK'TA YETİŞEN BAŞLICA MEYVELER 129
Şeyma Nur GÜNEŞ
Tolga AKCAN

OSMANLI DÖNEMİ VİLÂYET SALNÂMELERİ ile CUMHURİYET DÖNEMİ YILLIKLARINDA SELÇUK (AYASULUĞ/AKINCILAR) 145
Yasin KAYIŞ

YEREL DEĞERLERİN ŞEHİR PAZARLAMASI BAKIŞ AÇISI ile DEĞERLENDİRİLMESİ: SELÇUK ÖRNEĞİ 213
Itır Ceren MORCOTE SANTOS

ŞİRİNCE'DE ŞARAP TURİZMİ 233
Funda ÖN ESEN

SELÇUK'UN ŞİFASI KANTARON OTU 247
Şelale ÖNCÜ GLAUE

ANTİK ÇAĞ'DA EĞİTİM ve EFES 267
Gizem HATİPOĞLU

EFES ARKEOLOJİ MÜZESİNDE (AYASULUK-SELÇUK/İZMİR) SERGİLENEN AR-GEM-MA'LARIN ve
ANTİK GÜMÜŞ DAĞI ZIMPARA-SAFİR OLUŞUMLARININ ARKEO-GEMOLOJİK TANITIMI 289
Murat HATİPOĞLU

ERİŞİLEBİLİR KENT BAĞLAMINDA SELÇUK (İZMİR) 307
Gamze ÖZOĞUL

SELÇUK DEVE GÜREŞİ FESTİVALLERİ'NİN DEVECİLİK KÜLTÜRÜ İÇİNDEKİ YERİ 327
Devrim ERTÜRK
Süleyman ŞANLI

ÖNSÖZ

Bir Hazineye Sahip Olmak

Selçuk, geçmiş ile geleceğin buluştuğu, uygarlığın bütün değerlerini barındıran özel bir coğrafyadır.

Her yıl milyonlarca kişinin gezdiği, yıllara meydan okuyan mimari dokusu ile dünyaca ünlü UNESCO kenti Efes, özgün mimarisiyle Şirince, Hıristiyanlar için kutsal sayılan mekânlar Meryem Ana Evi, Saint Jean Kilisesi, antik dünyanın yedi harikasından biri olan Artemis Tapınağı**,** kutsal kitaplarda adı geçen Yedi Uyuyanlar Mağarası ile sayılamayacak kadar çok tarihi ve kültürel güzelliklerle bezenmiş, benzersiz bir kenttir Selçuk...

Tarihten günümüze miras kalan bu eşsiz coğrafya, birçok kültürü ve rengi bir arada barındırmaktadır. Bereketli topraklar üzerine kurulan tarihi Efes kenti, çağlar boyunca dünyanın en önemli sanat, kültür ve ticaret merkezlerinden biri olmuştur. Roma İmparatorluğu'na bağlı Ön Asya Eyaleti'nin başkenti olan Efes, dönemin en önemli ve işlek limanı ile de uluslararası deniz ticaretinin odak noktalarından biri olarak tarihteki yerini almıştır.

Farklı inanç ve kültürlerin üzerinde medeniyet kurduğu bu topraklar, bizlere benzersiz bir kültür hazinesi üzerinde yaşama ayrıcalığını tanımaktadır. Bu hazineyi korumak, yaşatmak ve gelecek nesillere aktarmak başta burada yaşayanlar olmak üzere hepimizin ortak sorumluluğudur. Biliyoruz ki çok kültürlülük, geçmişten günümüze ulaşan zenginliğin kaynağıdır.

Bu benzersiz kültür mirasının omuzlarımıza yüklediği sorumluluk kurumsal misyonumuzu da şekillendirmekte, görev bilincimizi artırmaktadır. Kurumlar arası iş birliği ile ortaya konan çalışmalar ve eserler aynı zamanda bu sorumluluk bilincinin yansımaları olarak ayrı bir değer taşımaktadır.

Dokuz Eylül Üniversitesi Efes Meslek Yüksekokulu akademisyenlerinin girişimiyle hazırlanan ve bilimsel bakış açısıyla kentimizin değerlerini ortaya koyan bu yayının araştırmacılar için önemli bir kaynak olacağına inanıyorum. Bu yayının hazırlanmasına olanak tanıyan, ilçemizin en önemli yükseköğrenim kurumlarından biri olan Dokuz Eylül Üniversitesi Efes Meslek Yüksekokulu Müdürlüğü'ne ve yayına katkıda bulunan değerli akademisyenlerimize teşekkür ediyorum.

Koray YOLCU

Selçuk Ticaret Odası Başkanı

İNANÇLARIN BULUŞTUĞU KENT SELÇUK /EFES

Eda AVCI

Giriş

Selçuk, tarih boyunca birçok kadim uygarlığa ev sahipliği yapmış ve bu nedenle sahip olduğu, Efes antik kenti, Meryem Ana Evi, St. John Bazilikası, Ayasuluk Kalesi, Artemis Tapınağı, İsa Bey Camii, Roma Su Kemerleri, Anadolu Selçuklu döneminden kalma mescitler, Keçi Kalesi, Belevi Mozolesi gibi eşsiz kültür varlıları ile önemli bir turizm kenti haline gelişmiştir. Selçuk'un bir kültür başkenti olduğu, 1994 yılında çıktığı UNESCO yolculuğunun, 2015 yılında tamamlanması ile dünya tarafından da tescil edilmiştir. Kent, Efes Antik Kenti, Çukuriçi Höyük, St. John Bazilikası, Ayasuluk Kalesi ve Meryem Ana Evi ile bir bütün olarak UNESCO Dünya Miras'ı listesine kabul edilmiştir (Avcı ve Erbar Aslıtürk, 2019).

Kentin tarihi geçmişi incelendiğinde erken tunç dönemine kadar uzanan bir yerleşim öyküsü olduğu (Ökten, 2002: 24) ve tarih boyunca Karlar, Lelegler, Akhalar, Kimmerler, Lidyalılar, Persler gibi birçok medeniyet tarafından iskân edildiği görülmektedir. Kent aynı zamanda, rüya tabircisi Ardemidotus, şair Callinos ve Hipponax, filozof Heraklitos, Ressam Parrhasius, gramer bilgini Zenodotos, hekim Soranos ve Rufus gibi dünya litaratürene girmiş önemli bilim insanlarının da memleketidir. Pers egemenliğinin Büyük İskender tarafından sona erdirilmesiyle kentte yeni bir dönem başlamış ve Büyük İskender'in ölümünün ardından bölgede Helenistik dönemin hâkim olmasıyla kent, Büyük İskender'in generallerinden Lysmachus'un hâkimiyetine girerek bugün ki yerine yani Panayır ve Bülbül Dağı arasına taşınmıştır (Arıkan, 1990: 209).

Küçük Menderes nehrinin yakınına kurulmuş olan kent, nehrin taşıdığı alüvyonlar sayesinde tarıma elverişli topraklara sahip olmuş ve bir ticaret

merkezi haline gelmiştir. M.Ö. 2. yüzyılda Roma İmparatorluğu'nun egemenliğine giren kent, giderek zenginleşmiş ve Roma İmparatorluğu'nun Asya eyaletlerinin başkentliğini yapma unvanına erişmiştir. Tarihinin en parlak dönemini yaşayan kentin nüfusu 250.000'e ulaşmış (köleler ve askerler hariç), Anadolu'nun ana tanrıçası olan Kybele yerini alan ve antik dünyanın yedi harikasından biri olan Artemis Tapınağı ile önemli bir hac merkezi haline gelmiştir. Yaşanan büyük depremler ve Küçük Menderes'in bölgeye taşıdığı alüvyonlar ile kentin limanı bataklığa dönüşmüş, sivrisinekler nedeniyle bölgede sıtma hastalığı baş göstermiş ve binlerce insanın hayatını kaybetmesine neden olmuştur. Bu süreçten sonra şehri terk eden bölge halkı, Ayasuluk tepesinde yeni bir yerleşim yeri oluşturmuşlardır. Hristiyanlığın resmi din olmasıyla birlikte daha önceki dönemlerde inşa edilen ve St. John adına adanmış şapel yapısı, Bizans İmparatorluğu dönemimde büyük bir bazilikaya dönüştürülmüş ve bu yapı sayesinde kent yeniden önemli bir dini merkez haline gelmiştir. 1304 yılında Anadolu Selçukluları hâkimiyetine giren kent, 1426 yılında Osmanlı topraklarına katılmıştır. 1914 yılına kadar Ayasuluk olarak geçen kentin adı, Selçuk olarak değiştirilmiş ve kent 1957 yılında İzmir'in ilçesi olmuştur (Gümüş, 2000: 4-16).

Selçuk, stratejik konumu nedeniyle tarihin her döneminde önemli bir ticaret ve bilim merkezi olmakla birlikte, önemli dini merkezleri de bünyesinde barındırmıştır. Bu çalışmanın ana amacı, Selçuk'ta yer alan kültür varlıklarının inanç turizmi potansiyelini ortaya koymak, birçok kadim uygarlığa ev sahipliği yapan kentin, kültür turizminin yanı sıra inanç turizmi potansiyeline dikkat çekmektir. Alternatif turizm türleri içinde sağladığı faydalar ile ön plana çıkan inanç turizmi, turizm sezonunun tüm yıla yayılması ve bölge ekonomisine doğrudan katkı sağlaması açısından oldukça önemlidir. Bir UNESCO kenti olan Selçuk, ne yazık ki var olan inanç turizmi potansiyelini doğru kullanamamaktadır. Bölge kültür turizmi ile tüm dünya tarafından tanınırken, inanç turizmi henüz gelişime açık bir seyir göstermektedir. Oysaki ana geçim kaynaklarından biri turizm olan kent için alternatif turizm türlerini geliştirmek, bir ihtiyaçtan çok zorunluluk olarak değerlendirilmelidir. Bu çalışma inanç turizminin kente sağlayacağı sosyal ve ekonomik katkıların altını çizmek ve inanç turizmi potansiyeli oluşturan kültür varlıklarını incelemek amacıyla ortaya konmuştur. Bu amaç doğrultusunda kentte yer alan, Hz. Meryem (Meryem Ana) Evi, St. John (Aziz Yuhanna) Kilisesi ve Bazilikası, Yedi Uyuyanlar Mağarası, Efes Çifte Kiliseler/Meryem Kilisesi/ Konsül Kilisesi, St. Paul (Aziz Pavlus) Mağarası, St. John Baptist Kilisesi (Şirince), St. Demetrius Kilisesi (Şirince), İsa Bey Camii, Akıncılar Mescidi,

Kale Mescidi, İshak Bey Mescidi, Alparslan Mescidi, Karakolyanı Mescidi ve Kılıçarslan Mescidi yapıları ele alınmıştır. Söz konusu yapılar ile inanç turizmi açısından önemli bir potansiyeli olan kentin mevcut durumuna dikkat çekilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın sonuç bölümünde ise, mevcut potansiyelin etkin kullanılması ve kentin bir inanç turizmi merkezi haline gelebilmesi için öneriler sunulmuştur.

İnanç Turizmi Destinasyonu Olarak Selçuk /Efes

Kutsal yerlere yönelik yapılan ziyaretlerin turizm olgusu içinde değerlendirilmesi ile oluşan inanç turizmi, camiler, kiliseler, anıtlar, müzeler, evler, mimari özellikleri nedeniyle türünün ilk ya da ilginç örneği olan yapılar ve tarihi eserler gibi kültür varlıklarının mistik yönlerini ele almaktadır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2010). İnanç turizmi kapsamında yapılan aktiviteler kutsal yerleri ziyaret etmek, dini amaçlı toplantılara katılmak ve hac görevini yerine getirmek gibi çok farklı amaçlarla gerçekleşebilmektedir (Usta, 2014: 41).

Bir alternatif turizm şekli olan inanç turizmi, inanç, din ve mistisizm gibi motivasyonlar içermesi açısından diğer turizm türlerinden ayrılmaktadır. Tarihi oldukça eskiye dayanan inanç amaçlı yapılan seyahatler, zamanla farklı boyutlara ulaşmış ve günümüzdeki şeklini almıştır (Yenipınar, 2002). Günümüzde inanç turizmi, hac görevini ifa etmek, bir adağı yerine getirmek, şükranlarını sunmak, günahlarından arınmak, dileklerini bildirmek, manevi duyguları pekiştirmek, dini olayları kutlamak/anmak, misyonerlik faaliyetlerinde bulunmak, konferans ya da dini toplantılar düzenlemek gibi motivasyonlarla gerçekleşmektedir (Usta, 2005). İnanç turizmi, diğer alternatif turizm türlerinden farklı olarak, turistlerin kitleler halinde seyahat etmesine olanak tanıyan bir turizm şekli olması ile önemli bir ekonomik etki yaratmakta ve tüm dünyada hızlı bir gelişim göstermektedir (Akat, 2000: 24).

Türkiye, coğrafi konumu nedeni ile tarih boyunca büyük medeniyetlere ev sahipliği yapmış bir ülke olarak, inanç turizmi açısından da önemli bir potansiyele sahiptir. Bugün Müslümanlık, Hıristiyanlık ve Yahudiliğin önemli merkezlerine ev sahipliği yapmanın yanı sıra, inanç değeri olan birçok kültürel varlığı da bünyesinde barındırmaktadır (Gürdal, 2000). Çalışmanın ana konusunu oluşturan İzmir ili, Selçuk ilçesi de sahip olduğu kültürel varlıkları ile önemli bir inanç turizmi potansiyeline sahiptir. Selçuk, Türkiye'de inanç turizmi denildiğinde ilk akla gelecek destinasyonlar arasında yer almaktadır. Hz. Meryem (Meryem Ana) Evi, St. John (Aziz Yuhanna) Kilisesi

ve Bazilikası, Yedi Uyuyanlar Mağarası, Efes Çifte Kiliseler, St. Paul (Aziz Pavlus) Mağarası, St. John Baptist Kilisesi (Şirince), St. Demetrius Kilisesi (Şirince), İsa Bey Camii, Akıncılar Mescidi, Kale Mescidi, İshak Bey Mescidi, Alparslan Mescidi, Karakolyanı Mescidi ve Kılıçarslan Mescidi yapıları kentin inanç turizmi potansiyelini oluşturmaktadır. Çalışmanın bu bölümünde söz konusu yapılar inanç turizmi kapsamında incelenmektedir.

Hz. Meryem (Meryem Ana) Evi

Hz. Meryem'in son günlerini Efes antik kenti yakınlarında Bülbül Dağı zirvesine yer alan evde geçirdiği rivayet edilmekle birlikte, konu ile ilgili yazılı bir kaynak bulunmamaktadır. Dolayısıyla Hz. Meryem'in hayatı ve son günleri ile ilgili bilgiler Hristiyan kaynaklarına atfedilmektedir. Hristiyanlığın kutsal kitabı İncil, Efes antik kentinde yer alan Meryem Kilise (Çifte Kiliseler) ve Anna Katherine Emerich isimli Alman rahibenin gördüğü rüyalar, İzmir St. Polikarp Kilisesi rahip ve rahibelerinin araştırmaları ve bölgede gerçekleştirilen kazı çalışmaları sonucunda elde edilen bilgiler, araştırmacılara Hz. Meryem'in söz konusu evde yaşadığını ve son günlerini burada geçirdiğini düşündürtmektedir (Avcı, 2011: 75).

Hristiyanlığın kutsal kitabı İncil'e göre, Hz. İsa çarmığa gerildiği sırada bir yanında annesi Meryem, diğer yanında havarisi ve sadık dostu Yahya (St. John) yer almaktaydı. Yahya'ya annesini işaret ederek "Bundan sonra bu senin annen, bu da senin oğlundur" sözleri ile annesini Yahya'ya emanet etmiştir (İncil:27). Hz. Yahya (St. John), İncil yazarlarından biri olmakla birlikte, Hz. İsa'nın göğe yükselişinin ardından diğer havariler gibi kendilerine vasiyet bırakılan Hristiyanlık inancını yaymak için Efes antik kentine gelmiştir. Hz. Yahya burada yaşamış, hapsedilmiş, Patmos adasına sürgüne gönderilmiş ve yine burada vefat etmiştir. Dolayısıyla Hz. Meryem'in de Hz. Yahya ile Efes'e geldiği düşünülmektedir. Hz. Yahya'nın kendisine emanet edilmiş bu kutsal kadını arkasında bırakmasının mümkün olamayacağı savunulmaktadır. Hz. Yahya'nın Hz. Meryem'i korumak adına, kendisini Efes şehrinden uzak bir yere yerleştirdiği ve bu yerin ise Efes yakınlarındaki bülbül dağı olduğu kabul edilmektedir. Bu sayede Hz. Yahya'nın hem Efes kentine kolay ulaşabilmesi hem de Hz. Meryem'i koruyabilmesi mümkün olmuştur. Söz konusu dönemde kentte ana tanrıça Artemis inancının baskın olması ve bu inanca sahip kişilerin diğer öğretileri bir tehdit olarak görmesi, onların böyle tercihi yapmasına neden olmuştur (Thiery, 1985: 1).

Hz. Meryem'in Efes kentine geldiği ile ilgili diğer bir kanıtı ise kentte bulunan Meryem Kilise, Çifte Kiliseler ya da Konsül Kilisesi isimleriyle bilinen kutsal mabet oluşturmaktadır. M.Ö. 2. Yüzyıla tarihlenen bu yapı bir Roma İmparatorluğu dönemi yapısıdır ve söz konusu dönemde kutsal mabetlere ancak şehri ziyaret eden kutsal kişilerin adının verilmesi geleneği, araştırmacıları Meryem'in Efes'e gelmiş olduğu düşüncesine yönlendirmiştir (Scherrer, 2000: 181).

Elbette ki Hz. Meryem Evine ilişkin kanıtlardan bahsederken, evin bulunmasında önemli bir yeri olan Anna Katherine Emerich adındaki Alman rahibeden de söz etmek gerekmektedir. Almanya'nın küçük bir kasabasında doğmuş, büyümüş ve çok küçük yaşta manastır hayatına katılmış olan Emerich, 1800'lü yıllarda yaşamıştır. Yaşadığı küçük kasabadan hiç çıkmayan Emerich, felç geçirmesinin ardından bir takım özel rüyalar görmeye başlamış ve bu rüyalar aracılığı ile bizzat gidip görmeden veremeyeceği bilgileri vermeye başlamıştır. Bir gün Emerich rüyasında Hz. Meryem'in Evini gördüğünü iddia eder ve daha önce hiç burayı görmemesine rağmen ev ve çevresi ilgili çok detaylı anlatımlarda bulunur. İlerleyen yıllarda İtalyan bir gazeteci tarafından yazılan Anna Katherine Emmerich'in gördüğü rüyalar hakkındaki kitap, Hristiyan rahip ve rahibelerin dikkatini çeker ve 1881 yılı itibari ile evi keşfetmeye çalışan kişiler tarafından bölge sıklıkla ziyaret edilir. Mübadeleden önce bölgede yaşayan Hristiyanlarca verilen yanıtlar doğrultusunda evin yeri belirlenir. Bölge halkı tarafından Bülbül Dağı'nın tepesinde evin bulunduğu alana "Panaia Kapaulo" yani cennete açılan kapı unvanı verilmiştir. Çünkü Hz. Meryem'in bu noktadan cennete yükseldiği kabul edilmekte ve Hristiyanlarca Meryem'in ölüm günü olarak kabule edilen 15 Ağustos'ta her yıl Hz. Meryem adına ayinler düzenlenmektedir (Thiery, 1985: 2-15).

Bölgede yürütülen arkeolojik kazılar da söz konusu görüşü destekler nitelikte sonuçlanmıştır. Evin temeli M.S. 1. yüzyıla, duvarları ise M.S. 4. yüzyıla tarihlenmiş, bu da evin farklı zamanlarda kutsal bir mekân olarak kullanıldığını kanıtlamıştır. 1951 yılında aslına uygun olarak restore edilen yapı, Vatikan tarafından Hristiyanlığın hac merkezlerinden biri olarak resmen ilan edilmiş ve 26 Temmuz 1967'de Papa VI. Paul, 30 Kasım 1979 tarihinde Papa II. Jean Paul ve 29 Kasım 2006'da Papa XVI. Benedict tarafından da ziyaret edilmiştir (Yazıcı, 1997: 51).

St. John (Aziz Yuhanna) Kilisesi ve Bazilikası

Bizans İmparatoru Justinianus tarafından MS. 6. yüzyılda yaptırılmış olan yapı, daha önce St. John adına yapılan küçük bir şapel kalıntısının üstüne yeniden inşa edilmiş kompleks bir yapıdır (Gümüş, 2000: 52). Justinianus tarafından küçük Asya'nın en görkemli yapısını inşa ettirmek amacıyla tamamlanan yapı, Bizans İmparatorluğunun Aya Sofya'dan sonra ikinci büyük bazilikası olma özelliğini taşımaktadır (Karydis, 2015: 124).

İncil yazarlarından biri olan St. John'un MS.37-42 yıllarında Kudüs'ten ayrılarak Hristiyanlığı yaymak amacıyla Efes'e geldiği ve St. Paul'un öldürülmesinin ardından Efes'teki kilisenin liderliğini aldığı bilinmektedir. St. John, Efes'te yaşamış ve hayatını burada kaybetmiştir. Vasiyeti üzerine Efes'e, yani bugünki bazilikanın olduğu Ayasuluk tepesine gömülmüştür. İnanlar tarafından St. John'un mezarı üstüne ahşap çatılı küçük bir şapel inşa edilmiş ve bu şapel MS. 6. yüzyılda, Hristiyanlığın bölgede güçlenmesi ile büyük bir bazilikaya dönüştürülmüştür. (Gümüş, 2000: 53).

Erken Bizans döneminin kilise mimarisine ait önemli bilgiler sunan bu görkemli yapı alanı, zaman zaman kesintiye uğrasa da 1921 yılından beri düzenli olarak kazılmaktadır. 1927- 1931 yılları arası Avusturya Arkeoloji Enstitüsü tarafından yürütülen kazı çalışmalarına ek olarak, 1951 yılında Hans Hörmann'ın çalışmaları sayesinde alanın büyük bir bölümü keşfedilmiştir. Kilisenin kuzeyinde vaftizhane ve skeuophylakion olarak yorumlanan iki yan yapı ve kilisenin atriyumu sırasıyla 1960'ların başında ve 1970'lerin sonunda Efes Müzesi tarafından kazılmış ve söz konusu yapılara ilişkin bilgiler 1982 yılanda kazı başkanı Mustafa Büyükkolancı tarafından yayınlanmıştır (Karydis, 2015: 99-100).

6 kubbe ile örtülü olan kilise yapısı, bazilikanın ana binası konumundadır ve haç planı ve üç nefi ile klasik plan düzenindedir. Kubbeleri taşıyan sütun başlıklarının orta nefe bakan bölümlerinde İmparator Justinianus ile karısı Theodora'nın monogramları yer almaktadır. Orta nefin sonunda iki basamakla yükseltilerek daha belirgin hale getirilmiş mezar odası yer almaktadır. Yapının narteksi dikdörtgen planlı ve 5 kubbeli olup, atrium ile nefler arasında uzanmaktadır. Kilise yapısının arkasında bulunan hazine binası 10. yüzyılda, apsisinde Hz. İsa'nın ve St. John'un fresklerinin yer aldığı bir şapele dönüştürülmüştür. Şapelin yanında bir vaftizhane yer almaktadır. Vaftizhanenin iki dar koridorla birleştiği salonların birinde ise, İmparator Justinianus'tan önce yapılmış ilk kiliseye ait olduğu tahmin edilen bir vaftiz havuzu bulunmaktadır (Cimok, 2008: 47-51). Bazilikaya MS. 7. ve 8.

Yüzyıllarda süre gelen Arap akınlarından korunmak amacıyla kesme taş ve tuğladan oluşan 20 kuleli sur yapısı eklenmiştir. Surların Efes antik kentine bakan cephesine görkemli bir kapı inşa edilmiştir. Kapıdan sonra yer alan orta avlu, portikler ve gezinme yerleri olmak üzere üç bölümden oluşan atrium yapısı, bu özelliği ile diğer bazilika atriumlarından farklılık göstermektedir. Atriumun doğusunda üçü narteks ve orta avlu arasında, diğer ikisi ise kuzey ve güney portiklerinin doğusunda yer alan beş kapı bulunmaktadır (Gümüş, 2000: 52-53).

Yedi Uyuyanlar Mağarası

Paganizmin egemen olduğu dönemlerde tek tanrılı dine mensup olmaları nedeniyle gizlenmek zorunda kalan ve mucizevi bir şekilde yüzyıllarca uyku halinde kalan yedi genç ve Kıtmir adında bir köpek hakkındaki bu efsane, kutsal kitapların da ortak anlatılarından biri olma özelliği taşımaktadır. Yamliha, Mekselina, Meslina, Mernuş, Debernuş, Saznuş ve çoban Kefeştatyus isimli yedi genci konu alması nedeniyle yedi uyuyanlar olarak anlatılan hikâye (Avcı, 201: 77), Kuran-ı Kerim'in 110 ayetten meydana gelen Kehf Suresinde 8-25 numaraları ayetler arasında anlatılmaktadır (Ateş, 1996: 292-295).

Hikâyeye göre; koyu bir pagan olan kral, halkın inancını da kontrol altında tutmak istemekte ve farklı inançlara mensup olanlara zulmetmektedir. Tek tanrılı dine iman etmiş bu yedi genç ise, kraldan kendileri korumak için bir mağaraya sığınmışlar ve 309 yıl uyumuşlardır. Kraldan kaçan bu gençlerin peşine askerler düşmüş ve saklandıkları mağarayı bulmuşlarsa da içeri girememişlerdir. Kral ise gençlerin açlık ve susuzluktan ölmesini sağlamak için, mağaranın girişine duvar ördürmüş ve onları mağarada ölüme terk etmiştir. 309 yıl sonra uykudan uyanan gençler neler ilk başta neler olup bittiğini anlayamasa da Yemliha'nın çarşıya yiyecek almaya gitmesi ile olay meydana çıkmıştır. Fırıncıya gümüş sikkeyi uzatan Yemliha, fırıncının paranın çok eski ve geçersiz olduğu yanıtı ile karşılamıştır. Her ne kadar kendisi duruma itiraz etse de fırıncı Yemliha'yı ihbar etmiş ve genç kralın önüne çıkarılmıştır. Bu dönemde Hristiyanlık resmi din haline gelmiş ve gencin anlattıklarından bir mucize ile karşı karşıya olduklarını anlamışlardır. Şehrin başpiskoposu tarafından da dinlenen genç, arkadaşlarının yanına dönmüş ve onlara durumu anlatmıştır. Gençlerin tekrar uykuya daldıkları ve bir daha uyanmadıkları rivayet edilmektedir. Yaşanan bu mucize karşısında, gençlerin uyuduğu mağaraya bir kilise inşa edilmiştir (Cimok, 2008: 52). Söz konusu

mağaranın Selçuk'ta Efes antik kenti yakınlarında Vedius Gymnasiumu'nun yanından doğuya doğru sapan yolun sonunda yer aldığı kabul edilmektedir. Yedi Uyuyanlar Mağarası olduğu düşünülen yapı, 1927–1928 yıllarında Avusturya Arkeoloji Enstitüsü ekibi tarafından gerçekleştirilen kazılarda ortaya çıkarılmıştır. Mağaranın içinde çok fazla mezar yapısın olması, söz konusu alanın kutsal bir mabet görevi gördüğünün işaretidir (Yazıcı, 1997: 48).

Efes Çifte Kiliseler/Meryem Kilisesi/Konsül Kilisesi

Hz. Meryem'in Efes'e gelişinin bir ispatı olarak gösterilen ve bu nedenle Meryem Kilise olarak da adlandırılan Efes Çifte Kiliseler bugün, incilin "Uyanış" bölümünde adı geçen Hristiyanlığın ilk yedi kilisesinden birinin temsili olarak ziyaret edilmektedir. M.S. 2. yüzyıla tarihlenen yapı, Hz. Meryem adına ithaf edilmiş ilk kilise olma özelliği taşımasıyla oldukça önemlidir. Bu nedenle 1967 yılında Papa 6. Paul tarafından kutsanmıştır. M.S. 4. yüzyılda bazilikaya çevrilen yapıya, M.S. 7. Yüzyılda da kilisenin apsisinden bir kapı ile açılan ikinci bir kilise inşa edilmesi nedeniyle çifte kiliseler ismi verilmiştir. Ayrıca yeni açılan bu bölüme ruhban sınıfının ikamet edebileceği yapı ekleri de inşa edilmiştir (Scherrer, 2000: 180). Yapı Hristiyanlık tarihinde oldukça önemli kabul edilen iki büyük konsüle ev sahipliği yapması ile Konsül Kilisesi olarak da bilinmektedir. Efes'te gerçekleştirilen ilk konsül 431 yılında toplanmış ve Hz. İsa'nın tek kişilikli ve iki tabiatlı oluşu kabul edilmiştir ikinci konsül ise 449 yılında toplanmış fakat konsülde alınan kararlar 451 yılında gerçekleşen Kadıköy Konsülü tarafından geçersiz sayılmıştır (Çelik, 1996: 176-178).

St. Paul (Aziz Pavlus) Mağarası

1982 yılında Meryem Ana'nın mezarını arayan bir grup rahip tarafından keşfedilen mağaranın Hristiyanlar tarafından kullanılan kutsal bir yer olduğu düşünülmektedir. Mağarada yapılan incelemeler sonucunda duvarda yer alan fresklerin birkaç katmandan oluştuğu, zamanla üzerlerinin sıvanarak değiştirildiği tespit edilmiştir. Yapının içerisinde M.S. 5. yüzyıla tarihlenen Meryem Ana, St. Paul ve öğrencisi St. Thecla'yı tasvir eden freskler ve yazıtlar oldukça dikkat çekicidir. Bu fresk St. Paul'un Efes'te bulunan tek tasviri olma özelliği taşımaktadır (ephesustravelguide, 2018).

St John'un beraberinde Efes'e getirdiği Hz. Meryem'i saklamak için ilk olarak bu mağarayı kullandığı ve bu nedenle mağaraya Gizli Bakire (Kryphi

Panaya) ismi verildiği düşünülmektedir. Viyana Üniversitesi öğretim üyesi Dr. Renate Pillinger tarafından mağara duvarlarında yer alan yazıtlar ve freskler nedeniyle mağaraya St. Paul Mağarası ismi verilmiştir. 1906 yılında Avusturya Arkeoloji Enstitüsü tarafından gerçekleştirilen kazı ve restorasyon çalışmaları sonucunda sıva ile kapatılmış birçok fresk gün yüzüne çıkartılmıştır. Sistematik gerçekleşen kazılar sırasında, kısmen ortaya çıkarılan fresklerde 5. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar uzanan 500'den fazla dini içerikli grafiti ve yazıt bulunmuştur. Mağara, şapel görevi gören kayaya kesilmiş bir arka oda ve bir koridordan oluşmaktadır. Koridorlardaki duvarlarda, oluşan kurum ve isler nedeniyle aydınlatma amaçlı kullanıldığı düşünülen nişler yer almaktadır. Koridor duvarlarındaki sıva katmanlarının altında kömür ve tebeşir kullanılarak yazılmış "Tanrı'nın annesini sakladı" ve "Paul hizmetkârına yardım et" gibi Yunanca yazılmış cümleler yer almaktadır. Mağara söz konusu yazıtlar ve fresklerin korunması amacıyla toplu ziyaretlere açık değildir ve ancak Efes Arkeoloji Müzesi'nden alınan özel izin ile ziyaret edilebilmektedir (The Ephesus Foundation USA).

Hristiyanlık tarihinde oldukça önemli bir yere sahip olan Tarsuslu St. Paul, Hristiyanlığı yaymak için MS 44-62 yılları arasında Roma'yı dört kez ziyaret etmiş ve Anadolu'ya yaptığı seyahatleri sırasında iki kez Efes'e gelmiştir. Hristiyanlığı yaymak için vaazlar veren St. Paul şiddetli protestolarla karşılaşmış ve Efes'te hapsedilmiştir. Roma'ya gerçekleştirdiği dördüncü ziyaretinde ise öldürülmüştür. Bazı yolculuklarında St. Paul'a eşlik eden St. Theoklia, St. Paul'un ölümünün ardından Antakya'ya dönmüş ve orada ölmüştür (Acar, 2002).

St. John Baptist Kilisesi (Şirince)

Şirince Mahallesi'nde bulunan ve Kubbeli Kilise adı ile de tanınan yapı, St. John adına 1805 yılında yaptırılmıştır. Yapının 1800 yılında yaşanan depremde yıkılan eski kilise üzerine inşa edildiği düşünülmektedir. Giriş kapısı üzerinde yer alan kitabeden 1832 yılında onarım gördüğü anlaşılmaktadır. 1980 yılında batı kubbesi ile tonozları yıkılan yapı 1990'lı yıllarda Efes Arkeoloji Müzesi ve Amerikan Enstitüsü iş birliği ile onarım görmüştür. Dikdörtgen planlı, üç nefli yapı, kesme taş kullanılarak inşa edilmiş ve ahşap çatı ile örtülmüştür. Yapının apsisinde ise yarım bir kubbe yer almaktadır. Yapının narteksi taş döşemelidir ve naosa bağlantısı bulunmaktadır. Okul ya da rahip evi olarak kullanıldığı düşünülen küçük bir avlusu bulunmaktadır. Yapı bezemeleri açısından da oldukça dikkat çekicidir. Hristiyan mozaik ve

resim sanatında pek de rastlanmayan Hz. İsa'nın son peygamber olduğunu gösteren monogram, apsisin iki yanında yer alan nişlerde bulunan Hz. İsa figürlerinin hemen üstünde dikkat çekmektedir (Şaşmaz, 2012a).

St. Demetrius Kilisesi (Şirince)

Şirince Mahallesi'nin girişinde yer alan ve Aşağı Kilise olarak da adlandırılan yapı, 19. yüzyılda Şirince'de yaşayan Rumlar tarafından inşa ettirilmiştir. Kitabesi günümüze kadar ulaşamamış olması nedeniyle asıl adı bilinmeyen yapı, mübadele sonrasında bölgeye yerleştirilen Türk'ler tarafından camiye çevrilmiştir. Bazilika üslubunda inşa edilen yapı dikdörtgen planlı olup, yapının narteks bölümü yıkılarak günümüze ulaşamamıştır. Yapının inşa malzemesinde moloz taş ve ahşap kullanılmıştır ve üzeri çatı ile örtülmüştür. İbadet mekânı sekiz adet söveli pencere ile aydınlatılan yapının naos bölümü duvarları Hz. İsa'nın on iki havarisine ait fresklerle süslenmiştir. Zaman içerisinde işlevini yitiren yapı harap olmuş ve 2012 yılında başlatılan restorasyon çalışmaları sonucunda 2016 yılında kullanılır hale gelmiştir (Şaşmaz, 2012b).

İsa Bey Camii

St. John Bazilikasının batı yamacında bulunan cami, 1375 yılında Aydınoğlu İsa Bey tarafından yaptırılmıştır. Doğu- batı yönünde, eğimli bir araziye inşa edilen yapı, çapraz sahınlı plan uygulamasının Anadolu'daki ilk örneklerinden birisidir. Çapraz sahın uygulamasının ilk görüldüğü yapı Şam Emeviye Camii'dir. Ayrıca yapı, kuzey cephesine bitişik olarak düzenlenen ortası şadırvanlı avlusu ile Anadolu'da inşa edilmiş ilk revaklı ve şadırvanlı avlulu cami özelliği ile de ön plana çıkmaktadır (Güney, 1998: 63). Mimari unsurları açısından türünün ilk ve nadir örneklerinden olan İsa Bey Cami, çapraz sahının ardı ardına iki kubbe ile örtülü olması ile bu tip içine giren yapılar içinde tek örnek durumundadır. Yine cami minberinin avlu duvarları ve harimin birleştiği noktada yer alması ve mukarnaslı sütun başlığı uygulamasının da ilk kez bu yapıda görülmesiyle dikkat çekmektedir (Tokmak,1985: 15). Orijinalinde iki minaresi bulunan caminin, depremler nedeniyle minarelerinden biri yıkılmıştır (Tokmak, 1985: 10). Yapının ana girişine merdivenler ile ulaşılabilmektedir. Yapının inşa edildiği arazinin oldukça eğimli olması, arazi ile yapı arasında kot farkının oluşmasına neden olmuş ve bu durum merdivenler aracılığı ile giderilmiştir (Bayat, 1991: 955). Caminin ana cephesi olan batı cephesi, diğer cephelerden farklı olarak özenli bir mermer işçiliğine

sahiptir (Aslanapa, 1989: 212). Diğer cephelerde düzgün kesme taş ve devşirme taşlar kullanılmıştır. Konum itibari ile oldukça özel bir yerde inşa edilen İsa Bey Camii'nin güneyinde Artemis Tapınağı, doğusunda ise St. John Bazilikası yer almaktadır (Baykara, 1974: 86).

Anadolu Selçuklu Dönemi Mescitleri

Anadolu'da ilk kez 13. yüzyılda uygulanmaya başlayan kare planlı tek kubbeli mescitler Konya ve çevresinde yoğun olarak inşa edilmekle birlikte, Selçuk ve çevresinde de birçok eserin yer aldığı görülmektedir. Selçuk ve çevresinin beylikler döneminde önemli bir yerleşim merkezi olması, söz konusu yapıların bölgede gelişmesinin temel nedenleri arasında yer almaktadır (Uğur, 2006: 95). 1304 tarihinde Türk egemenliğine giren Ayasuluk (Selçuk), limanı ve birçok ticari ve askeri yolun kesişme noktasında yer alması nedeniyle önemli bir ticaret merkezi ve Aydınoğulları Beyliği'nin siyasi, ekonomik ve kültür merkezi haline gelmiştir. Bu nedenle 16. yüzyıla kadar bölgede yoğun inşa faaliyetleri gerçekleşmiştir (Uğur, 2006: 109). Dönemin en önemli eseri olan İsa Bey Camii'nin yanı sıra, Akıncılar mescidi, Kale Mescidi, İshak Bey Mescidi, Alpaslan Mescidi, Karakolyanı Mescidi ve Kılıçarslan Mescidi söz konusu dönemden günümüze ulaşabilen yapıların en dikkat çekenleri arasında yer almaktadır.

Akıncılar Mescidi: Kitabesi bulunmaması nedeniyle inşa yılı tam olarak bilinmeyen yapının, mimari özellikleri dikkate alındığında 14. yüzyılın ikinci yarısı ile 15. yüzyıl ortalarına tarihlendiği düşünülmektedir. Atatürk Bulvarı üzerinde yer alan yapı, kare planlıdır ve sekizgen bir kasnak üzerine oturan kubbe ile örtülüdür. Yapının minaresi kuzeybatı köşesinde yer almaktadır. Kabayonu taş, moloz taş ve tuğla malzeme kullanılarak inşa edilen yapı, 1975 yılı öncesinde onarım görmüştür. Doğu cephesinin ortasında üst seviyede bir adet pencere bulunan yapının, güney cephesi sağırdır (Uğur, 2006: 44-48).

Kale Mescidi: Herhangi bir inşa kitabesi ya da vakfiyesi bulunmayan yapı, yapılan incelemeler sonucunda Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 14. yüzyıl Aydınoğluları dönemine tarihlenmiştir. Ayasuluk (Selçuk) Kalesi içinde yer alan yapı, engebeli bir arazide yer almaktadır ve bu nedenle bir su basmanının üstüne inşa edilmiştir. Yapı, Ayasuluk (Selçuk) Kalesi'nin bölgeye Türklerin hâkim olmasından sonra da kullanıldığına en önemli kanıtlardan biri olarak gösterilmektedir. Farklı tarihlerde onarım görmüş olan yapı, bugün sağlam durumda olmasına rağmen kullanılmamaktadır. Kesme taş, kaba yonu taş, tuğla ve devşirme malzemeler kullanılarak inşa edilen

yapı, kare planlıdır ve sekizgen kasnak üzerine oturan bir kubbeye sahiptir. Yapının girişi batı duvarının kuzeyinde yer almaktadır. Doğu cephesinin kuzey ucunda yer alan minaresi de tıpkı yapı gibi bir set üzerine inşa edilmiştir (Uğur, 2006: 49-59).

İshak Bey Mescidi: Yapı, Kuşadası yolu üzerinde Efes Arkeoloji Müzesi karşısında yer almaktadır. İnşa kitabesinin ya da vakfiyesi bulunmayan yapının, adını aldığı İshak Bey nedeniyle, Aydınoğulları döneminde 14. yüzyılın ikinci yarısında inşa edildiği düşünülmektedir. Yapı, sekizgen kasnak üzerine oturan bir kubbe ile örtülmüş kare planlı bir harime sahiptir. Yapıda inşa malzemesi olarak moloz taş, devşirme taş ve tuğla kullanılmıştır. Güney cephesi sahip olan yapının batı cephesinde alt seviyede iki pencere açıklığı yer almaktadır. Yapıyı diğer mescitlerden ayıran en önemli özelliği, yapının kuzey batı tarafına beş metre uzaklıkta inşa edilmiş olan minaresidir. Bu tür minarelerin daha çok külliye yapılarında tercih edilmesi ilgi çeken bir ayrıntıdır (Uğur, 2006: 60-64).

Alparslan Mescidi: St. John Bazilikasının tam karşısında, İsa Bey camiine 150 metre mesafede bulunan yapı, kitabesi olmaması nedeniyle Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yapılan incelemeler sonucu 14. yüzyıla tarihlenmektedir. Yapı kesme taş, kaba yonu taş ve tuğla malzeme kullanılarak almaşık teknikte inşa edilmiştir. Yapının harimi örten kubbesi, iç kesimde beden duvarları üzerine oturmaktadır ve batı cephesi üzerinde yan yana iki pencere açıklığı yer almaktadır (Uğur, 2006: 69-73).

Karakolyanı Mescidi: Kuşadası yolu üzerinde yer alan yapı, eski karakol binası yanında yer alması nedeniyle bu isimle anılmaktadır. 14. yüzyıl Aydınoğluları Beyliği dönemine tarihlenen yapının inşa kitabesi mevcut değildir. Yapının 1975 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından restore edilmeye başlandığı ve restorasyonun günümüze kadar aralıklarla devam ettiği bilinmektedir. Sekizgen kasnak üzerine oturan bir kubbe ile örtülen kare planlı harimin kuzeyinde, üç birimli bir son cemaat yeri yer almaktadır (Uğur, 2006: 74-83).

Kılıçarslan Mescidi: İsa Bey Camii ile Karakolyanı Mescidinin tam ortasında yer alan yapının kitabesi bulunmamaktadır. Bu nedenle inşa özellikleri bakamından Karakolyanı Mescidi'ne oldukça benzeyen yapıyı araştırmacılar, 14. yüzyılın ikinci yarısı ile 15. yüzyılın ilk yarısına tarihlemektedir. 1974 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından onarılan yapının içine yakın tarihte eklenen bir ahşap minber de yer almaktadır. Sekizgen kasnak üzerine oturan bir kubbe ile örtülü olan harimin kuzeyinde üç birimli ve kubbeli son cemaat yeri bulunmaktadır (Uğur, 2006: 84-88).

Sonuç

Selçuk stratejik konumu nedeniyle tarihin her döneminde önemli bir ticaret ve bilim merkezi olmakla birlikte, dini merkezleri de bünyesinde barındırmıştır. Kent, döneme hâkim olan inançlar doğrultusundan inşa edilen birçok eşsiz yapıya ev sahipliği yapmaktadır. Pagan döneminin en büyük ve en geniş tapınağı olan Artemis Tapınağı, Hristiyan dünyasının Aya Sorfia'dan sonra en büyük bazilikası olan St. John Bazilikası, Hz. İsa'nın annesi Hz. Meryem'in son günlerini geçirdiğine inanılan Meryem Ana Evi, havari Paul'un Efes'e yaptığı ziyaretlerin en önemli kanıtlarından St. Paul Mağarası, Hristiyanlık ve Müslümanlığın ortak değerlerinden Yedi Uyuyanlar Mağarası, Efes antik kenti içinde yer alan Hz. Meryem adına adanmış ve önemli konsüllere ev sahipliği yapmış Meryem Kilisesi, Şirince Mahallesi'nde yer alan John Baptist ve St. Demetrius Kiliseleri söz konusu eserlerin en dikkat çekenleridir. Yine bölgeye Türklerin hâkim olmasıyla inşa edilmeye başlanmış Anadolu Selçuklu dönemi cami ve mescitleri de Türk İslam sanatının en önemli temsilcilerindendir. Birçok açıdan Anadolu'da inşa edilen camilerin ilki olma özelliği taşıyan İsa Bey Camii kentin en dikkat çeken yapıları arasında yer almaktadır. Yine Akıncılar Mescidi, Kale Mescidi, İshak Bey Mescidi, Alparslan Mescidi, Karakolyanı Mescidi ve Kılıçarslan Mescidi bugün yerli turistler tarafından sıklıkla ziyaret edilen yapılardır.

Görüldüğü üzere Selçuk, inançların buluştuğu bir kent olarak önemli bir inanç turizmi potansiyeline sahiptir. İnanç turizmi tüm dünyada büyüyen bir pazar olarak dikkat çekmektedir. Modern çağın sağladığı yenilikler kadar, neden olduğu stresli yaşam insanların manevi alanlara daha fazla yönelmesine neden olmaktadır. Bu durum ise inanç turizmini alternatif turizm türleri içinde farklı bir yere taşımakta, Kudüs, Roma, Mekke ve Çin'in Budist dağları gibi birçok inanç ile ilişkili destinasyon milyonlarca ziyaretçiyi kendine çekmektedir (Gabor, 2016). Selçuk da bu devasa pazardan aldığı payı artırmak isteyen diğer destinasyonlar gibi farklı pazarlama ve yönetim anlayışları geliştirmelidir. Bu doğrultuda rakip destinasyonların uyguladığı stratejileri takip etmek akılcı olabilir. Yine inanç turizmi amacıyla seyahat eden kişilerin motivasyonlarını anlamak ve bu doğrultuda ürün ve hizmet sunmak da oldukça önemlidir. Sistematik bir şekilde gerçekleştirilecek tüketici ve pazar araştırmaları ihtiyaç duyulan söz konusu bilgiye ulaşmada büyük fayda sağlayacaktır. Diğer yandan, Selçuk ile ilgili turistik verinin sadece kültür turizmi ile sınırlı olduğu dikkat çekmektedir ve bu nedenle bölgeyi ziyaret eden turistlere ait istatistiklerin daha detaylı tutulması önerilmektedir.

Kentin tanıtılmasında inanç turizminin bir imaj olarak kullanılması kente büyük faydalar sağlayabilir. Bu bağlamda hem ulusal hem de uluslararası düzeyde kentte yer alan kültürel varlıkların bu yönünü ön plana çıkaran tanıtım çalışmaları yapılmalı, konu ile ilgili detaylı bilgiler içeren kitap ve broşürler basılmalıdır. İnanç turizmi odaklı bir web sitesi hazırlanmalı ve gençlerin de bölgeye çekilmesi adına sosyal medyadan yararlanılmalıdır. Ayrıca dini açıdan önemli kişiler bölgeye davet edilmeli ve bölge tanıtımında inanç turizmi bir marka imajı olarak kullanılmalıdır.

Diğer yandan bölgede düzenlenecek sempozyum, kongre, konferans gibi kültürel etkinlikler turistik potansiyelin tanıtımına ve imajının oluşturulmasına katkıda bulunacaktır. Selçuk'ta yer alan Dokuz Eylül Üniversitesi Efes Meslek Yüksekokulu'nun bu bağlamda öncü olması ve söz konusu etkinliklerin kentte yer alan kurum ve kuruluşlar tarafından desteklenmesi oldukça önemlidir.

Bölgede yer alan turizm işletmelerine de önemli sorumluluklar düşmektedir. Kentin tanıtım yüzü olan seyahat acentaları ilgi çekici tur programları ile bölgenin inanç turizmi potansiyelini ön plana çıkartmalıdır. Yine turistlerin inanç motivasyonları doğrultusunda hazırlanacak özel tur programları ile farklı ürün ve hizmetler sunulmalı, kentte mistik bir deneyim yaratılmasına olanak tanınmalıdır. Bölgede yer alan konaklama ve yiyecek içecek işletmeleri de web sitelerinde kentin inanç turizmi potansiyelini tanıtmalı, turistlerin mistik deneyimini pekiştirecek bir konaklama ve yeme içme olanağı yaratılmalıdır.

Kentte yer alan ulaşım sorunu ivedilikle giderilmelidir. Yerel ulaşım ağı tüm kültürel varlıkların ziyaretine olanak tanıyacak şekilde planlanmalı, kente gelen turistlerin bu konuda yaşayabileceği sorunlar bertaraf edilmelidir.

Turistik deneyimin önemli bileşenlerinden olan yerel halk ve turizm ilişkisi de önemsenmelidir. İnanç turizminin diğer turizm türlerinden farklı olarak dini motivasyonu da içeren bir turizm şekli olduğu dikkate alınarak, turistlerin seyahatleri süresince kendilerini huzurlu bir ortamda hissetmeleri için yerel halk, farklı inançlara sahip olabilecek bu turistlere hoş görü ile yaklaşması konusunda teşvik edilmelidir. Yine turistik deneyimin pekişmesi adına yerel halk ve turistlerin daha fazla bir araya gelmesi sağlanmalıdır.

Sahip olduğu bu büyük potansiyel ile önemli bir inanç turizmi merkezi olma yolunda ilerleyen Selçuk, inanç turizmi pazarından hak ettiği payı alabilmek için daha fazla çaba sarf etmelidir. Elbette ki söz konusu gelişimin Selçuk'ta yer alan tüm kurum, kuruluş, sivil toplum örgütleri, turizm işlet-

meleri ve yerel halkın birlikte hareket etmesi ile mümkün olacağı da unutulmamalıdır. Sürdürülebilir turizm anlayışı ile hareket edilerek kentte yer alan kültürel varlıklar korunmalıdır.

Kaynakça

Acar, Ö. (2002). St. Paul in Ephesus. *A publication of the Archaeological Institute of America*, https://archive.archaeology.org/online/news/stpaul.html adresinden 18.07.2020 tarihinde erişilmiştir.

Akat, Ö. (2000). *Pazarlama Ağırlıklı Turizm İşletmeciliği*, Motif Matbaası: İstanbul.

Arıkan, Z. (1990). XIV-XVI. yüzyıllarda Ayasuluğ. *Belleten*, LIV (209), 121-181.

Aslanapa, O. (1989). *Türk Sanatı*. Remzi Kitapevi: İstanbul.

Ateş, S. (1996), *Kur'an-ı Kerim ve Yüce Meali*. Kılıç Kitapevi: Ankara

Avcı, E. (2011). *İzmir'in İnanç Turizmi Potansiyelinin Seyahat Acentaları Açısından Değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, Aydın.

Avcı, E. ve Erbay Aslıtürk, G. (2019). Türk Seramik Sanatının Kültür Turizmi Kapsamında Değerlendirilmesine Yönelik Alternatif Bir Tur Programı Önerisi. Elagöz İ., Erdoğan G. Gezer A., Yılmaz A. (Ed.), *Sosyal Bilimler Alanında Araştırma Makaleleri- 1* (ss. 405–429). Gece Kitaplığı.

Bayat, A. H. (1991). Anadolu Beylikleri Döneminin En Önemli Eserlerinden Aydınoğlu İsa Bey Camii Kitabeleri, *X. Türk Tarih Kongresi Bildirileri*, Türk Tarih Kurumu Yayını: Ankara.

Baykara, T. (1974). *İzmir Şehri ve Tarihi*. Akademi Kitapevi: İzmir.

Cimok, F. (2008). *A Guide to Seven Churches*. A Turizm Yayınları: İstanbul.

Çelik, M. (1996*). Süryani Tarihi*. Ayraç Yayınları: Ankara.

Ephesustravelguide (2018). Cave of St. Paul in Ephesus, http://www.ephesustravelguide.com/denizhans-blog/cave-of-st-paul-in-ephesus adresinden 18.07.2020 tarihinde erişilmiştir.

Ephesus Foundation USA. The Cave of St. Paul, http://ephesusfoundationusa.org/projects/the-cave-of-st-paul adresinden 18.07.2020 tarihinde erişilmiştir.

Gabor, M. T. (2016). Faith-based tourism. Business Mirror, http://www.businessmirror.com.ph/faith-based-tourism/ adresinden 30.07.2020 tarihinde erişilmiştir.

Güney, G. (1998). *Batı Anadolu Bölgesinde (Aydın, İzmir, Manisa) Beylikler Dönemine Ait Özellikli Altı Caminin Süslemeleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Gürdal, M. (2000). *Göller Bölgesinin İnanç Turizmi Açısından Önemi ve Isparta-Yalvaç Eğirdir'deki Kültür Varlıklarının Turizm Amaçlı Kullanımı,* Göller Bölgesi Sempozyumu Bildirileri Kitabı: Isparta

Gümüş, G. (2000). *Ephesus*. Do-Gü Yayıncılık: İstanbul.

İncil, Yeni Yaşam Yayınları: İstanbul.

Karydis, N. (2015). The Evolution of the Church of St. John at Ephesos during the Early Byzantine Period. In V. L. Karul Necmi, Kilcher Stefanie Martin, Meyer Marion, Pirson Felix, Rotroff Susan, Smith R. R. R. (Ed.), *Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Institutes in Wien* (pp. 97–128). Austria-Wien.

Kültür ve Turizm Bakanlığı (2010). İnanç Turizmi, https://yigm.ktb.gov.tr/TR-10173/inanc-turizmi.html adresinden 30.07.2020 tarihinde erişilmiştir.

Ökten, G. (2002). Selçuk Kent Alanı İçinde Bizans, Selçuklu ve Osmanlı Yapıları, Koruma ve Onarım Sorunları. Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

Scherrer, P. (2000). *Ephesus The New Guide*. Ege Yayınları: İzmir.

Şaşmaz, E. (2012a). St. John Baptist Ortodoks Kilisesi-Şirince-(Selçuk), https://www.erolsasmaz.com/?oku=554 adresinden 18.07.200 tarihinde erişilmiştir.

Şaşmaz, E. (2012b). St. Demetrius Kilisesi-Şirince-(Selçuk), https://www.erolsasmaz.com/?oku=553 adresinden 18.07.200 tarihinde erişilmiştir.

Thiery, R. E. (1985). *Meryem Ana Evinin Esrarı*. Acargil Matbaacılık: İzmir

Tokmak, Y. (1985). *Selçuk'ta Türk İslam Anıtları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Uğur, T. (2006). *Selçuk (Ayasuluk) Cami ve Mescitleri*. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

Usta, M. K (2005*). İnanç Turizmi Potansiyeli Açısından İznik'in Değerlendirilmesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.

Usta, Ö. (2014). *Genel Turizm*. Detay Yayıncılık: İzmir.

Yazıcı, E. (1997). *Ephesus.* Rehber Basım Yayım: İstanbul.

Yenipınar, U. (2002) İnanç Turizmi ve Anadolu, II. Turizm Şurası Bildirileri, 12-14 Nisan, II.

Cilt, Ankara, Türkiye, ss. 73-91.